

MEDICINSKI IN SOCIALNI POGLEDI NA LJUBLJANSKI POTRES 1895

IZ POZDRAVNEGA GOVORA

Spoštovane dame in gospodje, drage kolegice in kolegi, v celem nizu obeležij in prireditvev ob stoti obletnici velikega ljubljanskega potresa smo poiskali svoj družbeni in strokovni prostor tudi zdravstveni delavci in pripravili srečanje s temo o medicinskih in socialnih pogledih na ljubljanski potres 1895.

Verjetno utemeljeno poudarjanje popotresnega razcveta Ljubljane je zasenčilo skoraj vse druge vidike potresa in njegovih posledic. S tem je dana priložnost tudi nam drugim, ki nam je, kot je rekel nestor slovenskih poklicnih in ljubiteljskih medikohistorikov doc. Ivan Pintar, "cilj in credo, da delamo pošteno ter razpravljamo in pišemo tako, da dogodki in zdavnaj pozabljene osebe dobijo ponovno čvrsto podlago".

Zato smo to srečanje pripravili kompleksno, kot zahteva sodoben historiografski prijem, na področju zdravstvene kulture kraja in časa. Zdravstvena kultura je multidisciplinarna aktivnost zdravnikov, farmacevtov, veterinarjev in vseh drugih strokovnjakov v zdravstvu. Zdravstvena kultura je terapevtski, profilaktični, preventivni, rehabilitacijski in socialni pristop k zdravju in bolezni. Glede zdravstvene kulture ni bila Ljubljana nikoli "medicinska provinca", tudi med potresom ne.

Pred kratkim sem slišal lepo misel, da "poezija v jeziku malega naroda in v malem narodu ni mala poezija". Per analogiam - medicina in vsa zdravstvena kultura malega slovenskega naroda ni mala kultura. Skromen prispevek k temu je tudi to strokovno srečanje, ki so ga ljubiteljsko pripravili Zdravstveno društvo za zgodovino zdravstvene kulture Slovenije, Medikohistorična sekcija Slovenskega zdravniškega društva in profesionalno Inštitut za zgodovino medicine Medicinske fakultete Univerze v Ljubljani.

Prim. mag. Mario Kocijančič, dr. med.
predsednik simpozija

GOVOR OB ODKRITJU SPOMINSKE PLOŠČE NA PROČELJU PRVE CIVILNE BOLNIŠNICE V LJUBLJANI

Littera scripta manet.

Spoštovane kolegice in kolegi, drage Slovenke in Slovenci, cenjeni gostje!

Za vse slovenske zgodovinarje medicine je ta dogodek slavnostno obarvan. Naš trud za ohranjanje zgodovine in tradicije svoje stroke, za spremljanja jubilejev in mejnikov v razvoju zdravstva, obeleževanje oseb in dogodkov lokalnega in nacionalnega pomena je obrodil nov sad. Na mestu, kjer sedaj slovenska zastava zakriva spominsko ploščo, je leta 1786 odprla vrata prva civilna in deželna bolnišnica na Kranjskem. Delovala je vse do 1895, ko je bila ob potresu na velikonočno nedeljo 14. aprila tako močno poškodovana, da ni več mogla dajati varne strehe svojim bolnikom.

Le redki Ljubljančani pa tudi drugi Slovenci dandanes vedo, kje je stala prva kranjska deželna bolnišnica; in vendar so bolnišnice vedno bile ustanove širšega družbenega pomena. Slovenski zgodovinarji medicine smo se ob podpori Ministrstva za znanost in tehnologijo, Mesta Ljubljane, Kliničnega centra in Medicinske fakultete odločili, da ob stoletnici ljubljanskega potresa in sočasnem, prav tako stoletnem jubileju delovanja bolnišnice na Zaloški cesti v Ljubljani spominsko zaznamujemo to mesto. Vsem sponzorjem se iskreno zahvaljujemo za materialno podporo pri tem in pri pripravi simpozija Medicinski in socialni pogledi na ljubljanski potres 1895, katerega slavnostni

uvod je odkritje spominske plošče.

In če takole na glas razmišljamo o zgodovini družbene skrbi za zdravje in dobro počutje Kranjcev pred časom, bi bilo prav, da preletimo vsaj nekatere zanimivosti iz zgodovine deželne bolnišnice na Ajdovščini.

Delati je začela v obdobju razsvetljenstva; cesar Jožef II. je leta 1786 ukazal, da se opuščeni samostan bosonogih avguštincev na Ajdovščini preuredi za potrebe civilne bolnišnice. Kako majhna je bila sprva ta bolnišnica, nam pove podatek, da je ob ustanovitvi štela le 12 postelj in imela samo tri oddelke, medicinskega (danes internističnega), kirurškega in dermatološkega. Čez dve leti so ji dodali še oddelek za duševne bolnike, t.i. blaznico, bolnike pa je oskrboval red usmiljenih bratov iz Trsta pod vodstvom priorja Matevža Gradiška, znanega ljubljanskega homeopata.

Ob ustanovitvi Ilirskih provinc (1809 - 1813) so Francozi potrebovali veliko ležišč za svoje bolne in ranjene vojake. Zapolnili so garnizijsko bolnišnico in zahtevali prostor tudi v civilni. Temu so se usmiljeni bratje, ki so dotlej sami izbirali bolnike, uprli. Kazen je bila takojšnja in dokončna: njihov red so prepovedali, v civilni bolnišnici pa vzpostavili vojaško upravo. Bolnišnično skrb so kmalu prepustili mestni občini, usmiljeni bratje pa se niso smeli več vrniti. V civilno bolnišnico je magistrat postopoma preselil še porodnišnico, najdenišnico in hiralnico. Te so od leta 1789 domovale v nekdanjem Meščanskem špitalu, na mestu današnje Kresije.

Sredi 19. stoletja je Ljubljana štela približno 20.000 prebivalcev. Naraščajoče prebivalstvo je potrebovalo vse več bolniških postelj in v letu 1842 jih je bilo od prvotnih dvanajst že 89. Samo za orientacijo pa podatek, da je 1831 v Ljubljani delovalo 13 zdravnikov in 20 ranocelnikov v šestih ranocelniških oficinah z dvajsetimi vajenci in pomočniki. Komentar pri tem skorajda ni potreben, saj številke same dovolj govore o skromnem kadrovanju v takratnem zdravstvu.

Medicina se je sredi 19. stoletja začela zelo hitro razvijati, njen napredek se je kazal tudi v bolnišničnem delu; na kirurškem oddelku je leta 1847 Leopold Nathan opravil prvo večjo operacijo v etrovi inhalacijski anesteziji, 1877 pa je zadnji ljubljanski predantiseptični kirurg dr. Fran Fux začel uporabljati nov anestetik, dušikov oksidul ali "smejalni plin", kot so ga popularno imenovali. Leta 1870 se je bolnišnica obogatila z ginekološkim oddelkom, 1889 pa se je razširila še za nadaljnjih 34 ležišč za okulistične potrebe.

Stoletnico bolnišnice na Ajdovščini so leta 1886 slovesno proslavili. Za cilj so si postavili izgradnjo nove bolnišnice; dotedanje kapacitete namreč že dolgo niso mogle zadoščati vsem potrebam. Deželni izbor je 1888 to odločitev sprejel in izbral lokacijo med Ljubljanico in današnjo Zaloško cesto. V letu 1893 so začeli graditi ter predvidevali, da bi novi paviljoni morali biti vseljivi do konca 1896. Potres jih je prehitel; zahteval je pospešeno dograditev novih objektov. Vanje so se naselili že jeseni potresnega leta.

Ob potresu je bilo v civilni bolnišnici hospitaliziranih 338 pacientov. Del bolnih so na hitro odpustili, preostale pa preselili pod šotore na bolnišničnem vrtu; stavbo so namreč potresni sunki tako prizadeli, da ni bila več varna. Društvo Rdečega križa z Dunaja je darovalo 25 lesenih barak, te so zamenjale šotore.

Ne smemo pozabiti, da je poleg zdravstvenega dela civilna bolnišnica opravljala tudi pomembno vzgojno-izobraževalno poslanstvo. Služatelji 1782. leta ustanovljenega Mediko-kirurškega učnega zavoda so v bolnišnici opravljali klinično prakso, anatomske in secirne vaje, imeli patoanatomski kabinet in predavalnico. Žal se je ta del bolnišničnega poslanstva končal v obdobju Bachovega absolutizma, ko je licej prenehal delati.

Deželna bolnišnica v Ljubljani je odigrala pomembno vlogo v zdravstvu na nekdanjem

Kranjskem. Prav je, da se zavemo družbene koristi te ustanove, njenega poslanstva in jo pri tem primerno označimo za vse mioidoče. Njena naslednica je Splošna bolnica na Zaloški cesti. Ta se je v svoji stoletni zgodovini nekajkrat preimenovala, v Klinične bolnišnice, Univerzitetni klinični center in današnji Klinični center. Ne glede na ime pa je vsem skupen cilj: ohranjati zdravje in preprečevati bolezni, pomagati človeku v bolezni in stiski, se veseliti porajanja novih življenj, stati človeku ob strani v njegovem trpljenju, mu lajšati bolečino in mu tudi pomagati, da se na dostojen način poslovil od življenja.

Spominska plošča je narejena po originalni plošči s pročelja prve civilne bolnišnice, vgrajene v veži Kliničnega centra. Za to priložnost jo je pripravila gospa mag. arhitekture Alenka Sovinc.

Vljudno naprošam podžupana Mesta Ljubljana gospoda Antona Colariča, da mi pomaga odkriti spominsko ploščo.

Zvonka Zupanič Slavec
sopredsednica simpozija

VSEBINA

MEDICINSKI IN SOCIALNI POGLEDI NA LJUBLJANSKI POTRES 1895

Bolnišnično delovanje v Ljubljani pred potresom, Zvonka Zupanič Slavec
Potresne značilnosti Slovenije, Janez Lapajne, Barbara Šket Motnikar, Polona Zupančič
Zdravje in bolezni v predpotresni Ljubljani, Mario Kocijančič
Zdravstvo in higiena popotresne Ljubljane, Judita Šega
Higiena po potresu v Ljubljani, Ana Kraker Starman
Potres in dograditev ljubljanske bolnišnice na Zaloški cesti, Peter Borisov
Javnozdravstveni vidiki elementarnih nesreč, Marjan Premik, Dražigost Pokorn
Potresi in zgodovinski vidiki za pripravo zdravstvenega modela medicine v izrednih razmerah, Alfredo Musajo Somma
Razvoj travmatologije v izrednih razmerah, Vladimir Smrkolj
Zobozdravstvo v popotresni Ljubljani, Velimir Vulikić
Problematika potresov z vidika sodne medicine, Balažič Jože, Štefanič Borut
Potres in duševne posledice pri ljudeh, Gorazd V. Mrevlje
Potres 1895, vera in versko življenje prebivalcev takratne Ljubljane, Bogdan Kolar
Reševalne službe in viri znanja o ravnanju ob elementarnih nesrečah, Helmut Gröger
Rdeči križ ob potresu, Tone Kikelj
Pomoč in sodelovanje južnih železnic po potresu, Franc Štolfa
Vloga gasilcev ob potresu 1895, Branko Božič
Katastrofalni potres v Ljubljani 1895 v mariborskih časopisih, Edvard Glaser
Potres u Rijeci 1750. u djelima suvremenika kroničara, liječnika i slikara, Ante Škrobonja
Veliki zagrebački potres 1880. godine, Stella Fatović Ferenčić
Kraj i početak u mitovima o potresu i potopu, Željko Dugac
Potresi v literaturi, Mario Kocijančič